

Samarbeidsavtaler i forskningsprosjekt - med særlig fokus på IPR og statsstøtte

Line Hallenstvedt Bjørvik og Hanne Lund-Isaksen
Juridisk avdeling, Norges forskningsråd

Kort oversikt over dagens temaer

- Forskningsrådets FoU-kontrakt
- Krav til innhold av samarbeidsavtaler
- Forskningsrådets avtalemaler
- IPR-regulering
- Statsstøtte i samarbeidsprosjekter
- Direkte/ indirekte statsstøtte
- Oppdrag- og samarbeidsforskning
- Statsstøtte og senterordningene

Forskningsrådets FoU-kontrakt

- «Kontrakten» = bevilgningsvedtak med vilkår
- Kontrakten mellom prosjektansvarlig og Forskningsrådet består av
 - Avtaledokument
 - Generelle vilkår
 - Prosjektbeskrivelse
- Senterordninger har egne krav og retningslinjer
- Dersom dokumentene inneholder bestemmelser som strider mot hverandre, skal de gjelde i den rekkefølgen som er angitt over
- Forskningsrådets rettighetspolitikk

Samarbeidsprosjekter

- Krav om samarbeidsavtale med
- ...alle som er oppført som samarbeidspartnere i prosjektet
- Én felles avtale mellom alle deltakerne i prosjektet anbefales – hvis mulig...
- Må foreligge *før* signering av kontrakt med Forskningsrådet
- 3 måneders frist
- Prosjektansvarlig er ansvarlig for
 - prosjektets gjennomføring i tråd med kontrakten med Forskningsrådet
 - Etablering av samarbeidsavtale som samsvarer med betingelsene i kontrakten med Forskningsrådet
 - at samarbeidspartnere er kjent med innhold av kontrakten
- Endring av samarbeidspartnere må godkjennes av Forskningsrådet

Samarbeidspartner – hvem er det?

- Generelle vilkår
 - Institusjoner, bedrifter og virksomheter (eventuelt med navngitte personer) som Forskningsrådet i kontrakten med prosjektansvarlig har stilt som vilkår at skal delta i prosjektet med faglige og/eller økonomiske ressurser.
- Viktige bidragsytere i prosjektet, faglig og/eller finansielt
- Forutsetning for bevilgning
- Inngått som en del av den faglige vurderingen
- Endringer må godkjennes skriftlig
- Samarbeidspartner versus underleverandør
- Faktiske samarbeid versus oppdragsforskning
- Uformelle og formelle bidragsytere

Krav til samarbeidsavtaler

- Stor grad av avtalefrihet
- Merk likevel obligatoriske punkter i generelle vilkår punkt 7.3
 - Prinsipper for fordeling av prosjektresultater og bruksrett skal reguleres i avtalen
 - Bruk og evt. godtgjørelse for prosjektbakgrunn og infrastruktur skal reguleres i avtalen
 - Vederlagsfri bruksrett til prosjektresultater nødvendige for gjennomføring av eget arbeid i prosjektet
 - Bruksrett til prosjektresultater og bakgrunn på avtalte vilkår hvor er nødvendig for å utnytte egne resultater i prosjekt
 - Følger av rettighetspolitikken
- Ingen godkjenning, prosjektansvarlig er selv ansvarlig for at innholdsmessig stemmer overens med kontrakten.

Forskningsrådets avtalemaler

- Kun tilbud om bruk, ingen plikt
- Oversikt
 - Enkel samarbeidsavtale (nesten) uten IPR-regulering
 - Enkel samarbeidsavtale med IPR-regulering
 - Konsortiumavtale (med prosjektstyring)
 - Egne konsortiumavtaler for senterordninger (SFI og FME)
 - Samarbeidsavtale for forskningsprosjekter innen petroleumssektoren
- Obligatoriske punkter er merket i grått
- Legges opp til at kontrakten med Forskningsrådet har forrang ved motstrid
- Prosjektansvarlig bestemmer selv... men risiko for skvis hvis lar samarbeidsavtale gå foran

Oppbygging av avtalemål for konsortier

- Definisjoner
- Dokumenthierarki, plassering i landskapet
- Partenes plikter, felles gjennomføringsansvar
- Deltakere
- Organisering av prosjektet, styre og ledelse
- Lokalisering
- Arbeidsplan, rapportering mv.
- IPR-bestemmelser
- Offentliggjøring av resultater
- Ansvarsbestemmelser
- Tvister

IPR-regulering i samarbeidsavtaler

- Utg. pkt. avtalefrihet
- Men visse begrensninger i generelle vilkår pkt. 7.2
- Skal se nærmere på regulering i avtalemalen
 - Tilgang til prosjektbakgrunn
 - Eierskap til resultater
 - Bruksrett til resultater
 - Krav til utnyttelse av resultater
 - Offentliggjøring av resultater

Prosjektbakgrunn

- Prosjektbakgrunn listes i eget vedlegg
- Ny prosjektbakgrunn meldes til styret
- Resultater som ikke dekkes av disse to, anses automatisk som prosjektresultat
- Eiendomsrett til prosjektbakgrunn beholdes av den som bragte inn i prosjektet
- Vederlagsfri tilgang til prosjektbakgrunn som er nødvendig for gjennomføring av eget arbeid i prosjektet

Eierskap til prosjektresultater

- Eiendomsrett til den som frembringer resultatet
- Felles frembringelse; fordeling av eierskap i hht. nærmere angitte prinsipper beskrevet i vedlegg eller i avtaleteksten
- Annen fordeling kan avtales
 - Men merk at statsstøtteregelverket setter begrensninger

Bruksrett til prosjektresultater

- Bruksrett til prosjektresultater er *vederlagsfri* når er
 - Nødvending for gjennomføring av eget arbeid i prosjektet
 - Til bruk i egne undervisnings- og forskningsformål
- Bruksrett gis på avtalte vilkår for
 - å utnytte egne resultater i prosjektet
 - kommersiell utnyttelse

Krav til utnyttelse av resultater

- Prosjektresultater som kan utnyttes kommersielt, skal utnyttes *innen rimelig tid*.
- Den som ikke selv ønsker å utnytte resultatene kommersielt, skal gi de andre rett til å forhandle om slik rett.

Offentliggjøring av prosjektresultater

- Prosjektresultater skal gjøres kjent så raskt som mulig
- Formidlingsplaner beskrevet i kontrakten skal gjennomføres
- Rett til å publisere egen resultater, men slik at ikke medfører skade eller ulempe for andre deltakere
- Publiseringsplaner sendes styret, og deretter en 30 dagers frist for begjære utsettelse
- Kun midlertidig hemmelighold er tillatt, for å kunne beskytte resultatene

Statsstøtte i samarbeidsprosjekter

- Foretak som deltar i et prosjekt med støtte fra Forskningsrådet mottar ofte direkte statsstøtte
 - Dvs. en direkte utbetaling fra Forskningsrådet eller en andel av utbetalingen fra Forskningsrådet via prosjektansvarlig, til delvis dekning av sine projektkostnader
 - Blant annet under følgende søknadstyper:
 - Innovasjonsprosjekt i næringslivet
 - Forprosjekt
 - «Annen støtte»
 - Enkelte forskerprosjekter
 - Nærings-ph.d.
- Innebærer:
 - Hvis de i tillegg mottar indirekte støtte gjennom gunstige vilkår fra en forskningsorganisasjon som deltar i prosjektet, må samarbeidsavtalen sikre at den indirekte støtten ikke blir så stor at støtteintensiteten totalt blir for høy
- Generelle vilkår pkt. 2.2, 4. avsnitt:

«Samarbeidsavtalen(e) skal innholdsmessig være innrettet slik at **summen av den direkte og indirekte statsstøtten som går til samarbeidende foretak, ikke overskrider statsstøtteregelverkets maksimale støttesatser.**»

Hvordan sikre det?

Krevende:

- Man må beregne størrelsen på den indirekte støtten
- Sammenholde denne støtten med den direkte støtten foretaket får fra Forskningsrådet og evt. andre, til dekning av de samme støtteberettigede kostnadene
- Beregne støtteintensitet = statsstøtte til foretaket (direkte + indirekte) / foretakets støtteberettigede prosjektkostnader
- Hvis støtteintensiteten overskrider maksgrensen: Nedjustere den indirekte støtten

«Forskningsorganisasjon» og «foretak»

Bruker begrepene i statsstøtterettslig forstand:

- Forskningsorganisasjon:
 - «organisasjon for forskning og kunnskapsformidling» en enhet (for eksempel universiteter eller forskningsinstitutter, teknologioverføringsbyråer, innovasjonsformidlere, forskningsrettede fysiske eller virtuelle samarbeidende enheter), uavhengig av rettslig status (offentlig- eller privatrettslig) eller finansieringsmåte, som **har som hovedformål å drive med uavhengig grunnforskning, industriell forskning eller eksperimentell utvikling eller å oppnå bred spredning av resultatene av slik virksomhet gjennom undervisning, publisering eller teknologioverføring**. Når en slik enhet også utøver økonomisk virksomhet, skal kostnadene og inntektene fra denne virksomheten regnskapsføres atskilt. Foretak som kan utøve avgjørende innflytelse på en slik enhet, for eksempel i egenskap av aksjeeiere eller medlemmer, skal ikke ha særskilt adgang til resultatene den oppnår.»
- Foretak:
 - Enhver aktør som **tilbyr varer og/eller tjenester i et marked**

I visse sammenhenger er det en forutsetning at foretakene som deltar i prosjektet **ikke** mottar statsstøtte

- Eksempler:
 - Sentre for miljøvennlig energi (FME)
 - De nyeste sentrene for forskningsdrevet innovasjon (SFI)

Hvorfor?

- Disse ordningene er ikke dekket av en melding til ESA eller en notifisering
- Støtten skal gå til forskningsorganisasjoners ikke-økonomiske aktivitet, i form av forskning som skjer i faktisk samarbeid med foretak
- Foretakene skal ikke motta statsstøtte, hverken direkte fra Forskningsrådet eller indirekte fra forskningsorganisasjonene
 - Dette er uttrykkelig uttalt fra Forskningsrådets side

Hvordan sikre at
Forskningsorganisasjonen ikke
tildeler indirekte statsstøtte til
foretak?

Hva er egentlig indirekte støtte fra forskningsorganisasjon til foretak?

- Støtte i form av **gunstige vilkår** som forskningsorganisasjonen kan tilby foretaket fordi den er helt eller delvis offentlig finansiert
 - innebærer at foretaket får en fordel i statsstøtterettslig forstand
- Kan forskningsorganisasjonen tildele slik indirekte støtte?
 - Ikke ulovlig i seg selv, men en fordel å unngå det, for det er vanskelig å sikre at den blir gitt i tråd med statsstøttereguleringen

Oppdrag vs. faktisk samarbeid

- Indirekte støtte kan i FoU-prosjekter oppstå når en forskningsorganisasjon:
 1. utfører FoU **på oppdrag** fra et foretak
 2. utfører FoU **i faktisk samarbeid** med et foretak
- Viktig å skille de to situasjonene fra hverandre
- **Oppdrag** er ifølge ESAs retningslinjer for FoUoI § 25 («Retningslinjene») kjennetegnet ved at
 - Foretaket typisk spesifiserer betingelsene for kontrakten
 - Foretaket eier resultatet av forskningsaktivitetene
 - Foretaket bærer risikoen for at prosjektet mislykkes

Oppdrag vs. faktisk samarbeid, forts.

- **Faktisk samarbeid** er ifølge ESAs retningslinjer § 27 og definisjon i § 1.3 (h) kjennetegnet ved at minst to uavhengige parter
 - Prøver å nå et felles mål basert på arbeidsdeling
 - Definerer prosjektets omfang i fellesskap
 - Deltar i designet av prosjektet
 - Bidrar til gjennomføringen
 - Deler prosjektets finansielle, teknologiske, vitenskapelige og øvrige risiko, så vel som resultatene
- En eller flere av partene kan bære de fulle kostnadene ved prosjektet, og derved lette de andre for den finansielle risikoen
- Vilkårene for samarbeidsprosjektet skal være avklart før prosjektstart
 - Gjelder særlig bidrag til kostnadene, deling av risiko og resultater, spredning av resultater, tilgang til og regler for fordeling av IPR
 - Gjelder derimot ifølge fotnote 26 **ikke** endelige avtaler om markedsverdien av IPR som resulterer av prosjektet og verdien av bidragene til prosjektet

Hvordan unngå indirekte støtte ved oppdragsforskning?

- FO må ta markedspris for sitt arbeid
- Hvis det ikke eksisterer noen markedspris: FO må ta en pris som
 - a) Dekker de fulle kostnadene ved tjenesten + en margin, eller
 - b) Er resultatet av forhandlinger på armlengdes avstand, der FO som tjenesteyter forhandler for å oppnå maksimal økonomisk fordel på det tidspunktet kontrakten blir inngått, og i det minste får dekket marginalkostnadene ved oppdraget
- Mer detaljer i retningslinjene § 25

Hvordan unngå indirekte støtte i **faktiske forskningssamarbeid mellom FO og foretak?**

- Ingen indirekte støtte blir ifølge Retningslinjene § 28 gitt fra FO til foretak gjennom gunstige vilkår for samarbeidet når én av følgende fire betingelser er oppfylt:
 - a) Foretaket bærer alle kostnader ved prosjektet
 - b) FO får alle rettigheter til IPR de selv har frembragt, og alle resultater som ikke gir opphav til IPR, kan spres vidt
 - c) Enhver IPR som resulterer fra prosjektet, inkludert bruksrettigheter, blir fordelt mellom samarbeidspartnerne på en måte som reflekterer deres arbeidspakker, bidrag og respektive interesser
 - d) FO får kompensasjon tilsvarende markedspris for IPR som resulterer av deres aktiviteter og som blir tilordnet deltakende foretak (gjelder både eiendomsrett og bruksrett). Verdien av ethvert bidrag, finansielt eller ikke-finansielt, fra foretaket til FOs kostnader ved arbeidet som frembragte den aktuelle IPR, kan trekkes fra kompensasjonen.
- Hva som kan anses som markedspris gis det veiledning om i Retningslinjenes § 29

Kort og forenklet oppsummert

- **Oppdragsforskning:** Ingen indirekte støtte hvis FO tar markedspris for sin arbeidsinnsats
- **Faktisk samarbeid med foretak:** Ingen indirekte støtte oppstår hvis FO sørger for ikke å gi fra seg IPR på gunstige vilkår

ESAs retningslinjer for støtte til FoUoI § 30

- Hvis ingen av betingelsene for ingen indirekte støtte i § 28 er oppfylt, anses **den fulle verdien** av FOs innsats i et samarbeidsprosjekt som en fordel for de samarbeidende foretakene, som statsstøttereglene kommer til anvendelse på
- Den indirekte statsstøtten dette innebærer må ses i forhold til den enkelte støttemottakers egne prosjektkostnader (må beregne støtteintensitet)
- Den indirekte støtten fra FO til foretak vil fort overskride maksimal støtteintensitet
 - Fordi FOs kostnader ved prosjektet i de fleste tilfeller langt overskrider foretakets prosjektkostnader

Ansvaret for indirekte støtte fra FO til foretak

- Hvis en forskningsorganisasjon tildeler indirekte støtte til foretaket, er FO støttegiver og dermed ansvarlig
- Likevel uheldig om FO tildeler indirekte statsstøtte som en konsekvens av hvordan Forskningsrådets støtteordning er lagt opp
- Dessuten vanskelig å sikre at den er lovlig
- I tillegg til de materielle kravene, forutsetter en lovlig tildeling av indirekte støtte at FO har meldt eller notifisert støtten til ESA

Endringer i Forskningsrådets
senterordninger for å sikre at ingen
statsstøtte blir tildelt gjennom dem

Senterordningene

- Sentrene har tidligere vært henholdsvis meldt under gruppeunntakene (Forskningscentre for miljøvennlig energi, «FME») og notifisert, dvs. vurdert og godkjent av ESA (Sentre for forskningsdrevet innovasjon, «SFI»)
- Gjennomgang viste at det i realiteten ble tildelt lite statsstøtte gjennom sentrene:
 - Alle prosjektansvarlige var forskningsorganisasjoner (FO)
 - Prosjektene var ment å skje i faktisk samarbeid mellom FO og foretak
 - Ikke-økonomisk aktivitet hos FO; støtten til FO ikke statsstøtte
 - Støtte fra Forskningsrådet til prosjektansvarlig FO var ikke ment å tilflyte deltakende foretak
 - Ingen direkte statsstøtte til foretakene

Senterordningene, forts.

- Hvorfor ikke likevel melde eller notifisere, for sikkerhets skyld?
 - Vanskelig å forklare ESA hvorfor støtten utgjorde statsstøtte
 - Krevende å identifisere størrelsen på støtten til hver enkelt mottaker, med tanke på bl.a. eventuell registrering i det nye nasjonale registeret for offentlig støtte
 - Krevende å sikre at eventuell støtte var innenfor maksimalgrensen og dermed lovlig, med mindre man stengte for indirekte støtte
 - Grunn: Retningslinjene § 30

Konklusjonen ble: Stenge de nye sentrene for direkte og indirekte statsstøtte

Ved å presisere følgende:

1. Forskningen i sentrene skal utføres i faktisk samarbeid mellom FO og deltakende foretak
2. Ikke noe av Forskningsrådets bevilgning skal tilfalle deltakende foretak via prosjektansvarlig FO
3. Deltakende foretak skal ikke motta indirekte støtte fra FO

Senterordningene stengt for statsstøtte, forts.

- Prinsippene foran er tatt inn i Krav og retningslinjer for FME-sentrene
- Enkelte endringer er gjort i mal for konsortieavtale for FME-sentrene for å sikre ingen indirekte støtte
 - Ikke fullt samsvar med Forskningsrådets Generelle vilkår, men punktene gjenspeiler prinsippene i Krav og retningslinjer, som for FME har forrang fremfor Generelle vilkår
- Gjort tilsvarende presiseringer i artikkel 8 i reviderte kontrakter for de nyeste SFI-sentrene
 - Ved motstrid mellom kontrakten med Forskningsrådet og GV, har kontrakten med Forskningsrådet forrang
 - Krav og retningslinjer og mal for konsortieavtale vil bli oppdatert før nye sentre eventuelt blir igangsatt

Prinsippene i senterordningene vs. Forskningsrådets Generelle vilkår

- Punkter i GV, som innebærer åpning for indirekte støtte:
 - pkt. 2.2, 4. avsnitt:
«Samarbeidsavtalen(e) skal innholdsmessig være innrettet slik at summen av den direkte og indirekte statsstøtten som går til samarbeidende foretak, ikke overskrider statsstøttereguleringens maksimale støttesatser.»
 - 7.3 c) 1. punktum: *«Prosjektansvarlig og samarbeidspartnerne skal ha bruksrett til prosjektresultater og prosjektbakgrunn på avtalte vilkår, når det er nødvendig for å utnytte kommersielt prosjektresultater de selv har rettigheter til i prosjektet. Prinsipper for fordeling av prosjektresultater og bruksrettigheter skal reguleres i samarbeidsavtale(r).»*

Hva må til for å sikre ingen indirekte statsstøtte?

- «Avtalte vilkår» må for sentrene være i tråd med bestemmelsene om ingen indirekte støtte i ESAs retningslinjer § 28
 - Fordi prosjektene skal gjennomføres i faktisk samarbeid mellom forskningsorganisasjonene og foretakene
- I andre sammenhenger vil hva slags vilkår som må tas inn for å sikre ingen indirekte støtte, avhenge av om FO reelt sett jobber på oppdrag for eller i samarbeid med foretaket
- Dagens definisjon av samarbeidspartner i GV avklarer ikke dette
 - Om en partner står som samarbeidspartner er derfor ikke avgjørende
 - Må se på realiteten
- 7.3 c), siste punktum: **Prinsippene for fordeling av resultater** må være i tråd med bestemmelsene om ingen indirekte støtte i retningslinjene

Hva med kompetanseprosjekter for næringslivet?

Kompetanseprosjekter for næringslivet

- Søknadstypen faller ikke inn under en støtteordning som er meldt til ESA under Gruppeunntaksforordningen eller notifisert
- Forskningsrådet kan dermed ikke tildele statsstøtte under denne søknadstypen
- Støtten skal gå til forskningsorganisasjoners **uavhengige forskning**
 - Forskningen må ikke skje på oppdrag i statsstøttereguleringens forstand
 - Ikke noe av bevilgningen skal tilflyte samarbeidende foretak til delvis dekning av deres prosjektkostnader
- Hvis forskningsorganisasjonen gir samarbeidende foretak indirekte støtte, må FO selv sikre at støtten er lovlig
 - Melde til ESA eller notifisere
 - Sikre at støtteintensitet ikke blir for høy osv.
- Det anbefales at FO gjennom samarbeidsavtalen sikrer at det ikke blir gitt indirekte støtte til samarbeidende foretak, iht. Retningslinjene § 28

Bør forskningsorganisasjoner generelt sørge for at de ikke tildeler indirekte statsstøtte?

- Ja, trolig
- Forskningsrådets Generelle vilkår sier bare at de ikke må tildele **ulovlig** indirekte støtte
- Den enkleste og tryggeste løsningen er å sørge for at de ikke tildeler indirekte støtte i det hele tatt
- Må i hvert fall være klar over at eventuell indirekte statsstøtte til foretak gjennom gunstige vilkår som forskningsorganisasjonen tilbyr, er statsstøtte tildelt fra forskningsorganisasjonen selv
 - Statsstøtte er i utgangspunktet forbudt
 - FO må selv sørge for at eventuell støtte blir tildelt på lovlig vis, i henhold til unntakene fra forbudet
 - Både statsstøtteregulverkets formelle og materielle krav må være oppfylt